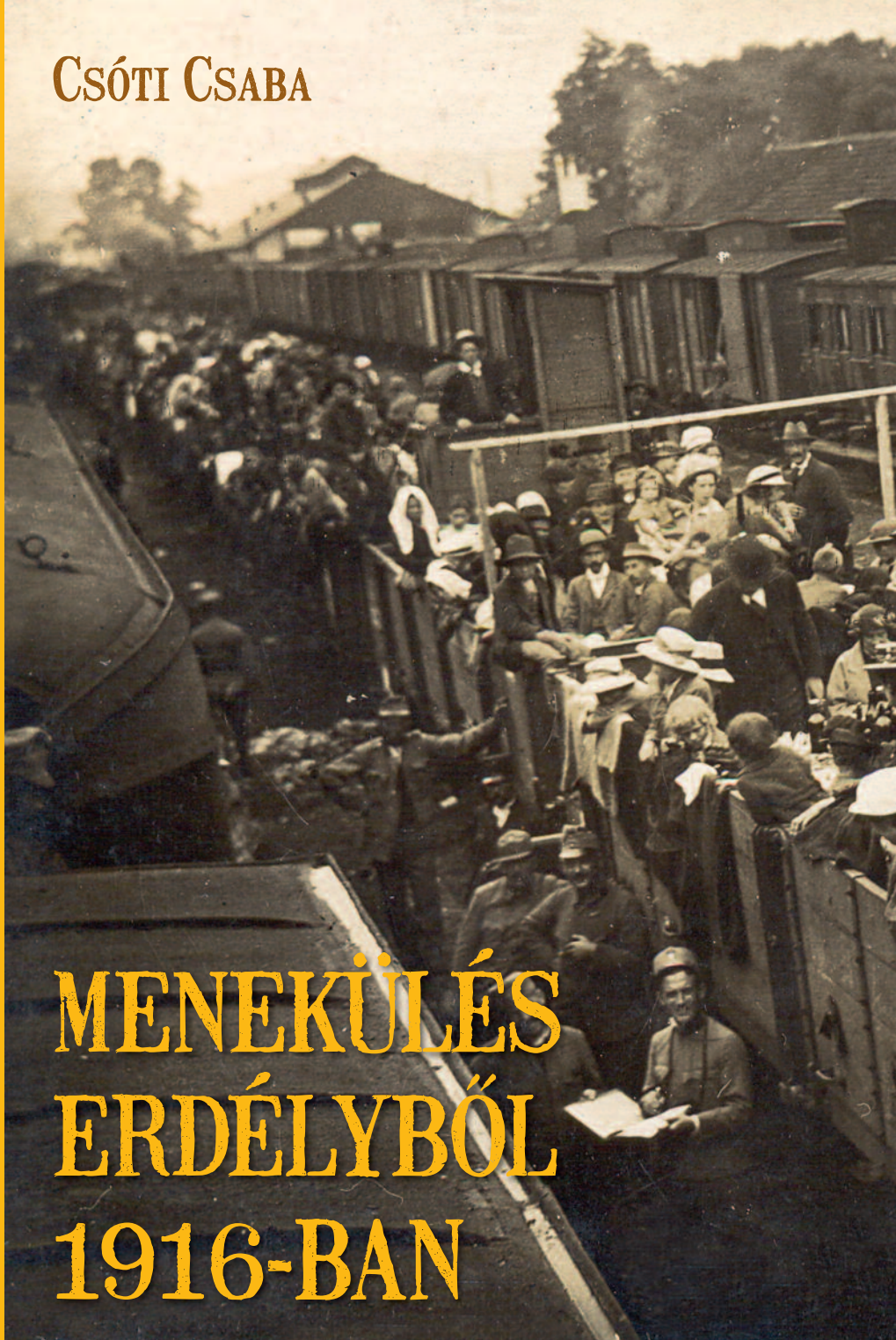

1916. augusztus 27-én este hat órakor a brassói határrendőrség jelentette Betegh Miklós erdélyrészi kormánybiztosnak, hogy a határszéli Predeál vasútállomás román oldalán nagy a mozgolódás, a román vasutasok csomagolnak, szekerekkel szállítják el családtagjaikat.

A kormánybiztos felhívta információért Sándor János belügyminisztert, aki azonban nem tudott semmiféle határ menti mozgósításról. Három órával később, a román hadüzenet átadása után tizenöt perccel már arról érkezett jelentés, hogy lövik a predeáli állomást. Semmi kétség sem maradt afelől, hogy Románia támadást indított Magyarország ellen. Kilenc és tíz óra között megérkezett a Belügyminisztérium telefonos értesítése a kormánybiztosnak arról, hogy a román nagykövet átadta a hadüzenetet.

A román támadás pillanatában korábban soha nem látott méretű magyar menekülttömeg indult el a megtámadott területekről. Ezzel kezdetét vette a huszadik századi tömeges népmozgások magyarországi története is.

CSÓTI CSABA

MENEKÜLÉS ERDÉLYBŐL 1916-BAN

A román csapatok a határ teljes hosszában támadtak. Az ellenség legálább hétszeresre becsült túlereje miatt Arz Artúr vezérezredes, az Erdélyben állomásozó osztrák–magyar 1. hadsereg parancsnoka nem is gondolhatott a támadók visszaszorítására. Arz csapatainak feladata a haditerv szerint az volt, hogy biztosítsák az erdélyi területek kiürítését, méghozzá egészen a Maros vonaláig.

A románok előrenyomulása szeptember 18-ig folyamatos volt. A hónap közepén az erdélyi front délen a Nagyszeben–Fogaras vonalon húzódott, majd

északnak fordulva, Székelyudvarhelyen, a Kis-Küküllő forrásvidékén és a Maros völgyén át Bukovinánál érte el a román–magyar határt. A háború menetében a szeptember 26–29-i nagyszabású csata, majd az október 7–9-i brassói ütközet jelentette a fordulópontot. Mindkét jelentős összecsapás a Falkenhayn német tábornok vezetése alatt egyesített osztrák–magyar és német birodalmi haderő győzelmét hozta. E két győzelem után indult meg a központi hatalmak erdélyi ellentámadása, melynek hadászati tekintetben vett csúcspontja, immáron átlépve a Kár-

pátok vonalát, Bukarest december 6-i bevétele volt.

„A NÉPVÁNDORLÁS KÉPE ÉS ZAVAROS IDEJE ISMÉTLŐDÖTT MEG”

A támadás első hulláma az egykori székely határőrvidék keleti végeit, Csík és Háromszék vármegyéket, valamint a Barcaságot érte. Fejér Sándor, Csík vármegye alispánja augusztus 27-én éjjelkor értesült a támadásról. A Betegh Miklós kormánybiztossal való egyeztetés után néhány órával gyakorlatilag

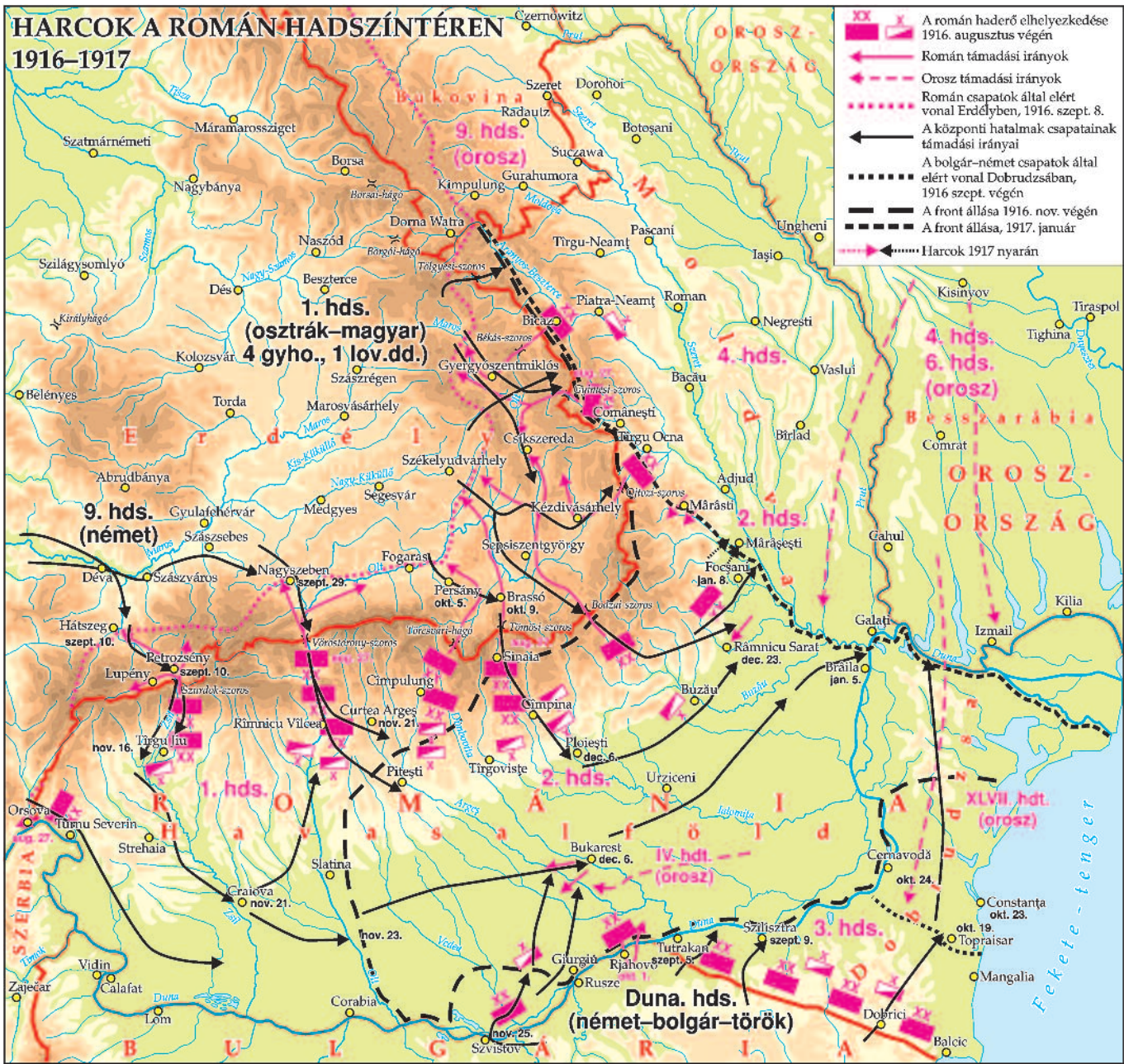
kiűrtette Csíkszeredát és a vármegyét. A 17–55 év közötti hadra fogható férfiakat felszólította, hogy induljanak el az ország belseje felé, és jelentkezzenek a népfelkelő zászlóaljakba. A közigazgatási hatóságokat, a takarékpénztárakat felszólították a távozásra. A marhaállományt is összetertelték és rohamtempóban hajtották nyugat felé.

A helyi katonai parancsnok sürgétésére, aki a város és a megye teljes kiűrtését kívánta, felkerekedett a vidék lakossága. Csík vármegye 5000 lakosú székhelyén összesen tíz ember maradt. Fejér Sándor szerint amikor bevonultak

a román csapatok, Csíkszereda kihalt volt. Hasonló képet mutatott a román bevonulásakor a háromszéki Sepsiszentgyörgy is, ahol a 11 ezer főnyi lakosságból csupán 583-an maradtak vissza. Gyergyószentmiklós lakói 27-én éjjel még nem gondoltak menekülésre, bízva a város szélén állomásozó osztrák–magyar katonaságban. Másnap reggel nyolc órakor azonban a városban székelő hadosztály-parancsnokság elrendelte a kiűrtést.

A hivatalos intézkedésektől függetlenül is megindult azonban a menekültek áradata Erdély belseje felé. Csíkma-

daras, Csíkszentmiklós és Gyergyóalfalu egykori plébánosai szerint egymást taposva menekültek a rémült emberek Udvarhely felé és a Hargitára. A lakosság számára hihetetlennek tűnt a támadás, hiszen a nyári hónapokban az újságok arról cikkeztek, hogy Románia nem meri majd megtámadni „hatalmas szomszédját”. A hegyekben élő, újságot nem olvasó embereknek pedig a hatóság által felfogadott pásztorok szóban vitték 1916 augusztusában a hírt: nem kell menekülni, nem lesz román támadás. A menekülők első jelentősebb állomása Marosvásárhely volt, ahol 1916 szeptem-

berében nyolc-tízezer főre becsülték az összezsúfolódott emberek létszámát.

Persze nem mindenholnan menekült el a teljes vagy majdnem teljes lakosság. Brassóban a polgárok zöme otthonába húzódva várta a megszállók érkezését. Abban, hogy a csíkszeredaiak és a sepsiszentgyörgyiek gyakorlatilag üres várost hagytak maguk után, szerepe lehetett annak, hogy e települések lakossága szinte teljesen magyar volt. Az egykoron „szász” Brassóban azonban jóval vegyesebb volt a lakosság összetétele.

A terület teljes kiürítésére már csak azért sem kerülhetett sor, mert a hadsereg vezetése is kénytelen volt tudomásul venni, hogy több megye teljes népességét nem lehet elszállítani. A menekülés mértéke azonban így is meghaladta a várakozásokat. Ebben szerepe volt

annak is, hogy a katonai érdekekből kitelepített, hadra fogható férfiakat feleségeik és gyermekeik is követték az ország belseje felé. A „székely ezredek” ez időben amúgy is az olasz fronton tartózkodtak, tehát sok parasztcsalád a közfel fogás szerint védelmet jelentő férfi jelenléte nélkül élte a támadás pillanatában mindennapjait. Betegh Miklós az erdélyiek menekülésére ezért később mint az „asszonyok futására” emlékezett vissza.

A KÖZBIZTONSÁG FELBOMLÁSA

Aki elindult, igyekezett mindent magával vinni, amit csak fel bírt pakolni szekerreire, be tudott csomagolni bőröndjeibe. A falusi lakosság jó része maga

előtt hajtotta jószágait, így egy darabig gondoskodni tudott önmaga ellátásáról.

A román hadsereg támadása és a szövetséges hadsereg felvonulása Erdélyben maga után vonta az elhagyott területek pusztulását. Ez súlyos csapást jelentett az otthonukból elmenekültek számára, hiszen a háborús pusztítás „sok kis egzisztenciát teljesen a tönk szélére juttatott”, fogalmazta meg egy 1917 őszén készült belügyminiszteri vizsgálat jelentése. Csík vármegye felcsíki járásában 1918 januárjára készültek el a hadikárok felmérésével. A járásban a hatóságok által megállapított kárérték ekkor 265 millió koronára rúgott. Annak ellenére, hogy a pusztítás mértékéről abszolút számokkal nem rendelkezünk, a károk hozzávetőleges áttekinthetőségéből nyilvánvalóvá válik, hogy sok

PESTI HÍRLAP

1916. SZEPTEMBER 2.

Székesfehérvárról jelentik: Az erdélyi menekültek egy csoportja, nagyrészt csíkmegyei, gyimesbüki és felsőlöki vasutasok családjai Székesfehérvárra érkeztek. Három személy- és öt teherkocsiból álló vonat hozta a menekülteket. A városi hatóság nyomban élelemmel látta el a menekülteket, kiket egyelőre iskolákban szállásolnak el. Estére újabb menekülő csoportot várnak.

Hajdúböszörménybe éjszaka érkezett meg az első menekülő vonat, mely ötven vagonból állott. A vonaton 268 menekült volt, többnyire vasutasok családjai. A menekültek, akik hétfőn reggel indultak útnak, Gyergyószentmiklósról, Vaslábról és Marostőről valók. Hajdúböszörménybe este újabb vonatot várnak, amellyel 200 menekült érkezik. A menekülteket a városi iskolákban helyezték el és ételmeztetésükről a város gondoskodik.

esetben a kisbirtokosok egész addigi munkájának eredménye veszett oda.

A háború sújtotta területeken az épületek mintegy harmada leégett, elpusztult. Az épen maradtakat szinte teljesen kifosztották. Csík és Háromszék megyékben elsősorban a román katonaság számlájára írható a pusztítás, bár egyes csíkiek, a felperzselt föld ősi taktikájában gondolkodva, maguk gyújtották fel házaikat, mielőtt elmenekültek a betörő ellenség elől. A kihalt településeken a katonaság élte fel a megmaradt készleteket. „A visszamaradt baromfit táplálkozásra felhasználta kezdetben a román katonaság, később saját előre nyomuló hadseregünk” – olvasható a hivatalos jelentésben.

Egyes, a telepítésben is érintett vidékeken pedig éppen a menekültek okozták a legtöbb kárt. Az utakat ellepő emberek egy részét ugyanis „fegyelmezni, egyben tartani nem lehetett” – jelentették a csendőrök. Előfordult az is, hogy a már kiürült falvakon áthaladók fosztották ki sorstársaik hátrahagyott portáit. A közbiztonság teljesen felbomlott. Ahogy a csendőrség jelentése fogalmazott: „Az illető tisztviselő [aki fel akart lépni a dúlás ellen] vagy csendőr a következő pillanatban egész tömeggel találta magát szembe s [ez] jellemző volt úgy egyesek, mint a tömeg elkeseredésére, mert midőn valaki kártevésben éretett, inkább leszúratta magát, mintsem a megkérdett munkáját abbahagyta volna.”

APRÓHIRDETÉSEK

1916. SZEPTEMBER 3.

INTELLIGENS családnál egy, esetleg két utcai szoba, menekültnek is, kiadó. Baross u. - 129., III. 39. 87

AGILIS erdélyi menekült házmesteri állást keres, apróbb vízvezeték javításokat is ért. Bővebb főlvilágosítást a Murányi-utca 10. Iskola. Leveleket a fönti címre kérek. 44595

KÉREM Kovásznáról menekülteket, ha Albu Bélánéről tudnak valamit, szíveskedjenek értesíteni. Lázár, Nefelejts-utca 65. 66460

MARGITHIDFÖNÉL fényesen berendezett nagy utcai szoba, villany, fürdővel, menekülteknek rövidebb időre is azonnal kiadó. Zsigmond-utca 20 fszt. 4 890

Azok az emberek, akik nem menekültek messzire, hanem a környékbeli erdőkben-hegyekben kerestek menedéket, szép lassan visszaszivárogtak az

PESTI HÍRLAP

1916. SZEPTEMBER 6.

Gróf Károlyi Mihály: Legsúlyosabb azonban az a felelősség, amely a miniszterelnök urat személyesen terheli. Én nem vagyok stratégia, nem akarom azt állítani, hogy Erdély határát lehetett volna megvédeni, én nem tudom azt, hogy a szorosok olyanok-e, hogy azokat az átkaoló mozdulatoktól meg lehetett volna-e védeni, de igenis azt állítom, hogyha ez a terv fennállott, hogy mi visszavonjuk csapatainkat és a marosi vagy a küküllői, vagy egy más vonalat veszünk fel, akkor nem lett volna szabad megtörténnie annak a botrányos dolognak, hogy Erdély ezen részének evakuálására semmi intézkedés nem történt. Hogy ottan oly óriás pusztulás történt, ezért a miniszterelnök úr felelős. (Úgy van! Úgy van! Taps bal felől. Zaj és közbeküldések.)

Gróf Batthyány Tivadar: Ne a főispánokat, hanem a népet hallgassa meg!

Polónyi Géza: A főispánok is nyilatkozzanak! (Zaj.)

Gróf Károlyi Mihály: Az egész erdélyi lakosság védtelen volt, menekült és ott kellett hagyni legértékesebb értékeit. (Úgy van! Úgy van! a szélsőbaloldalon.) Gazdasági háborút is folytatunk, a háború attól is függ, hogy gazdaságilag hogyan bírjuk el. Hogy akkor ott hagyjuk szénbányánkat. (Úgy van! Úgy van! a szélsőbaloldalon.)

Meg nem mentjük azt a rengeteg sok állatot, azt a gabonát...

Barabás Béla: Ilyen jó termés Erdélyben sohasem volt, mint az idén.

Gróf Károlyi Mihály: ezek olyan súlyos hibák, melyek politikailag is, erkölcsileg is lehetetlenné teszik azt, hogy ugyanazok az emberek vezessék az ország ügyeit, akik eddig vezették. (Úgy van! Úgy van! a szélsőbaloldalon.) [...]

Gróf Tisza István: Utalok arra, hogy más hadviselő államok területén is folyt már háború...

Ábrahám Dezső: De el is ment a miniszterelnök!

Gróf Tisza István: Ausztria területén is állott az ellenség, és német szövetségünk is evakuálta Kelet-Poroszországot! (Felkiáltások a baloldalon: De idejében, nem az utolsó pillanatban!)

Gróf Tisza István: A lakosság ott maradt, csak a katonák vonultak el [...]. Együtt érezek szenvedő honfitársaimmal, de nem tudok arra esetet, hogy a mostaniakhoz hasonló sajnálatos események egy törvényhozáásban is ilyen jelenetekre adtak volna alkalmat... (Az ellenzék tagjai felugranak, verik a padokat. Az elnök csenget, kézmozdulatokkal kéri a képviselőket. A miniszterelnök beszél, de egy szavát sem lehet hallani.)

Gróf Tisza István: Ha már arról van szó, konstatálni kell, hogy Erdély lakossága az ellenséges területről, a román ajkúakat kivéve, nagyon kevés kivétellel elmenekült.

PESTI HÍRLAP

1916. SZEPTEMBER 7.

JÖNNEK A MENEKÜLŐK...

A Pesti Hírlap tudósítójától
Budapest, szeptember 6.

Erdélyből szomorúan egyre jönnek a menekülőkkel telt vonatok; fáradt és fájdalmas szíve dobbanásai egy elgyötört, megkínzott testnek. Jönnek onnan alulról, a sőhajokkal teli bérces kishazából, és hozzák fölfelé a legjobb, legbecsületesebb népet, a székelyt, aki a könnyei mögül is csak azt látszik kérdezni, hogy eshetett szörnyű elhagyása, amikor nem vétette ő ennek az édes hazának a legkevesebbet sem. A rákosi rendező pályaudvaron kicsiny, de lelkes csapat várja a maga szállítmányát. (A legújabb rendelkezések szerint a menekülők vonata nem jut föl a budapesti pályaudvarokig, hanem már a rendező pályaudvarokon megkapja a továbbirányítást.) A kis csapatban hiába keresünk nagyfajtát: se miniszter, se polgármester, se mások nem látogatnak ki meleg érdeklődéssel, ott bizony egyszerű fővárosi hivatalnokok, szerény kis tanítónők dolgoznak összerogyásig, és ha nem is mindig a legszervezettebben, de végtelenül lelkesen csinálják a maguk dolgát. Több mint egy hete elmúlt, a főváros még mindig csak szervez, a lapokban meg is találtuk a különböző helyekre kivezényelt tanácsnokokat, de kint a pályaudvaron még nem találtunk egyet sem. Tíz nappal ezelőtt kezdődött a menekülés, uraim...

az ország belsejébe kívánták áttelepíteni. A kijelölt vármegyék ekkor Hajdú, Szabolcs és – érdekes módon – a távoli Somogy voltak.

A távolsági utaztatáshoz szükség volt a vasútvonalakra, hiszen másként nem lehetett emberek ezreit, tízezreit átszállítani az ország belső területeire. A hadvezetőség azonban a vasúti szállítást a katonaság részére foglalta le. Az erdélyi kormánybiztos tervét, hogy a vonatok katonákkal megrakottan Aradnál lépjenek be és menekülőket szállítva a Szilágyságon keresztül hagyják el Erdélyt, nem fogadták el. Emiatt a menekülők többsége szekéren vagy gyalog tette meg az utat Szászrégenig és Marosvásárhe-

elhagyott falvakba. A hazatértek közül sokan a gazdátlanul maradt portákra vetették magukat, az ajtókat feltörték, a házak berendezéseit széthordták. Közülük kerültek ki azok is, akik a román megszállás alatt tisztséget vállaltak. Emiatt akik elmenekültek, minden ottmaradottat tolvajnak tartottak, „új románoknak” gúnyolták őket.

Bár a korabeli visszaemlékezések a fosztogatásokat elsősorban a civilek számlájára írták, az osztrák–magyar és német hadsereg felvonulásával okozott pusztítás is jelentős lehetett. 1917 folyamán tömegével érkeztek a bejelentések a különböző kormányzati szervekhez azokról a károkról, amelyeket a szövetésesek a lakosság vagyonában okoztak. A többnyire egyszerű, írni-olvasni alig tudó emberek könyörgő hangú levelei mellett akad néhány precízen megfogalmazott beadvány is. Ilyen például özv. Dessiás Merkúrné panasza, aki 1944 korona értékű, 45 tételt számláló beadványában a sodrófától a zsírosbödönön és a komódon át az istállóig mindent felsorolt, amiben a katonák kárt tettek. A háborús hónapok alatt elhagyott portájának sorsáról így emlékezik meg: *„Távol-életemben a menekülők, de különösen a beszállásolt s különböző csapattekhez tartozó katonák behatoltak, napokon, heteken át az udvaron és az épületben tartózkodtak.”*

A felvázolt kép természetesen nem jelenti azt, hogy a menekülők mindannyian részt vettek volna a garázdálkodásban vagy hogy az osztrák–magyar és német hadsereg fegyelmetlenebb lett volna, mint a román vagy bármely más állam katonasága. Ugyanakkor a korabeli panaszlevelek jól mutatják, hogy a hadsereg által megszállt területeken a közbiztonság teljesen felbomlott. Sok hazatérő parasztgazda keserű véleményét fogalmazhatta meg a háromszéki Hídvég községben lakó Székely István, amikor a román háború alatti pusztulás okait a következőképpen határozta meg: *„Az ellenség nem tett annyi kárt, mint az itthon maradtak. Román, magyar egy tolvaj volt, egyik nagyobb a másíknál, mert valamit elvermeltünk, azt is kikeresték.”*

A VASÚT SZEREPE

Ilyen mértékű menekültáradattal mindaddig nem kellett szembenéznie a magyar államigazgatásnak. Nyilvánvalóvá vált, hogy a legszerényebb korabeli becslés szerint mintegy 200 ezer főt számláló erdélyi menekülttömeget a környékbeli vármegyék befogadni és élelemmel ellátni nem tudják. Az első „hullámban” menekülő csíkieket már ekkor

lyig. Ráadásul a kormányzat sem fogadta lelkesen Betegh elképzelését arról, hogy a csapatszállítások miatt amúgy is zsúfolt vasúti forgalmat „menekültszelvények” beállításával terheljék meg.

A mind nagyobb méreteket öltő „népvándorlás” hatására azonban a minisztertanács végül 1916. szeptember 18-i ülésén úgy döntött, hogy elfogadja a kormánybiztos elképzelését a menekülteknek, illetve a katonaság kúrtési intézkedései nyomán otthonukat elhagyni kényszerülteknek az országban való széttelepítéséről. Azt azonban ekkor is hangsúlyozták, hogy mivel a *„vasutak menekülőkkel vannak tele”, az „utakat marhák és szekerek foglalják el”, a kitelepítést a „feltétlen szükség esetére kéri korlátozni”. A hatékonyabb vasúti szállítás elé azonban a központi hatalmak felvonuló hadserege hadászati okok miatt továbbra is akadályokat gördített. Betegh Miklós szerint *„a hadvezetőség-től [...] alig lehetett kieszközölni, hogy a katonákat a frontra vivő vasúti kocsik visszafelé menekülteket szállítsanak.”**

ARADTÓL POZSONYIG

A korabeli sajtótudósításokból kiderül, hogy szeptember 1-jétől kezdve folyamatosan érkeztek menekülteket szállító vonatok Budapestre. A Keleti pályaudvarra elsőként befutó szelvények Brassó vidékéről hoztak menekülteket, akiknek nagy része *„asszony és gyermek volt”. Az Est* tudósítója ekkor 5000 főre becsülte létszámukat. Eközben már 16-20 ezerre taksálták a Marosvásárhelyen összegyűlt menekülők létszámát. Igaz, ekkorra kiderült, hogy a menekülők nagy száma annak is betudható volt, hogy a pánik hatására olyanok is elmenekültek, akiknek a lakóhelyére végül el sem jutott a román katonaság.

A szakszerű, jól megszervezett telepítésekkel a kormány a kisebbik rosszat választotta. A gazdaságilag és hadászatiilag súlyos 1916. évben a könnyebbik megoldásnak ígérkezett széttelepíteni az ország belsejében a menekülteket. Az utaztatás költségei ugyan magasabbak voltak, mintha az embereket a lakóhelyükhöz közeli táborokban helyezték volna el, ellátásuk viszont jobban megoldhatóknak tűnt. Így ugyanis bevonhatták a helyi törvényhatóságokat és a lakosságot is a menekültekről való gondoskodásba.

A menekültvonatok Szászrégenből és Marosvásárhelyről indultak, és a Szolnok–Budapest (Kelenföld), illetve az Arad–Szeged–Szabadka vonalon keresztül jutottak el dunántúli és felvidéki célállomásukhoz. A menekültek megkezdése egyes megyébe még nem jelentet-

te utazásuk végállomását. A vármegyén belül igyekeztek az embereket magánházakban elhelyezni. Végül sikerült is a menekülteket egyes családoknál és uradalmakban elszállásolni.

A HAZATÉRÉS NEHÉZSÉGEI

1916. október 10. után, amikor az Osztrák–Magyar Monarchia és a Német Birodalom seregei átlépték a Román Királyság kárpátokbéli határát, a menekültek egy része rögtön elindult a szülőföldje felé. Mivel a hadművelleti területekre a katonai hatóságok továbbra sem engedélyezték a belépést, a hazatérni szándékozók jelentős része a szomszédos megyékben zsúfolódott össze.

A kormány – elkerülendő az augusztus végi, szeptember eleji tumultusokat – már október 2-án kiadta visszatelepítési rendeletét, amelyben részletesen meghatározta a hazatelepítés menetét. Eszerint először a közigazgatási hatóságok dolgozóinak hazaszállításáról, majd a mezőgazdasági munkában érdekeltek visszatelepítéséről kellett (volna) gondoskodni. Az üzemek, gyárak felszerelése és dolgozói, valamint az értelmiségiek, diákok, betegek és öregek csak ezután indulhattak el hazafelé. A menekültek és sokszor a helyi tisztviselők sem vették azonban figyelembe ezeket a terveket, ezért október 29-től a korábban kiürített erdélyrészi területekre csak speciális igazolvány birtokában lehetett belépni. Október 17-re kidolgozták az erdélyiek vasúton történő hazautaztatásának szervezeti kereteit is. A visszatelepítést menetrend szerinti személy- és gyorsvonatokkal, valamint külön menekültszerelvények beállításával oldották meg. A menetrend szerint közlekedő vonatok az értelmiségi és polgári réteghez tartozókat szállították, míg a „menekültszerelvények” a falvak lakosságának hazatelepítését szolgálták.

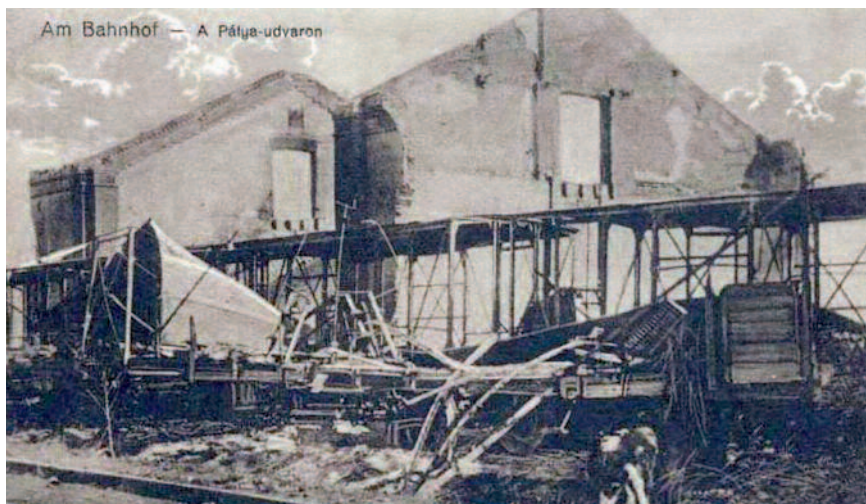
A hazautazás nehézségeiről sokat elárul, hogy míg 1916 őszén az áttelepítő vonatok három nap alatt tették meg például a Szászrégen–Kaposvár távot, addig a visszatelepítéskor arra is akadt példa, hogy ugyanezt a távolságot csak egy hét alatt sikerült leküzdeni. Voltak, akiket elindítottak ugyan szülőföldjük felé, a hadsereg rendelkezései vagy a rossz időjárás miatt azonban nem értek időben célba. Ezeket az embereket átmeneti szállásokon helyezték el. Az átmeneti szállások állapotát egy elke-seredett menekült így írta le: „Még semmi hír nincs, hogy mikor visznek minket haza. Itt minket meg éssen a szenny és a mocsok [...], ágyunk nincs, hanem a földön hálunk, de nem csak mi vagyunk így, mert az egész iskola tele van menekültekkel.”

Szétlőtt utca a román katonák betörése után, Vulkán, 1917

A Kossuth Lajos út a románok kivonulása után, Csíkszereda, 1916

A vasútállomás a románok betörése után (fent)
A Hosszú utca az utcai harcok után (lent), Brassó, 1916

A hazatelepítő vonatok október végétől december elejéig folyamatosan szállították a menekülteket. A visszatelepítést azonban december 14-én leállították a különösen hidegre fordult téli időjárás miatt. Az 1916-os év folyamán így egyedül a harcoktól viszonylag távol eső Alsó-Fehér vármegyébe tértek vissza teljes számban a lakosok, míg Háromszék, Nagy-Küküllő, Szeben, Hunyad, Udvarhely és Fogaras megyékbe 31 650 személy érkezett meg.

Az áttelepítés különösen nagy nehézségeket okozott Jász-Nagykun-Szolnok vármegyének és a szolnoki pályaudvarnak, amely az 1916 októberétől 1917 januárjáig eltelt időszakban mintegy 12 000 fős menekültforgalmat bonyolított le. Legtöbbször Szolnokon keresztül haladtak át ugyanis azok a szerelvények amelyek a felvidéki vármegyékből és a Dunántúl több megyéjéből szállították haza a menekülteket. A Tisza menti vármegyében elszállásolt 3500 személy mellett a telepítések 1917. januári leállításának pillanatában 800 menekült vesztegelt a megyeszékhely pályaudvarán. Ezek az emberek lettek az első „vagonlakók”, akik az első világháború után tízezrek következtek.

A zord időjárási viszonyok ellenére a menekültek nagyobbik fele, közel 100 000 ember, 1917. január végéig hazatért otthonába.

HAZATÉRÉS

A hazatérőket a már bemutatott háborús pusztítások miatt élelmezni, segíyezni kellett. 1916. november 6-án szervezték meg a Földművelésügyi Minisztérium kebelén belül, de a Belügyminisztériummal közös felügyelettel az Erdélyi Visszatelepítő Bizottságot, melynek feladatául szabták mind a visszatelepítés lebonyolítását, mind az élet újjászervezését a felszabadított területeken.

A menekültek segíyezésére alakult Pro Transsylvania Segítő Bizottság adatai szerint 3500 ház pusztult el. Az Erdélyrészi Visszatelepítő Bizottság adatai szerint – amelyek pontos kárfelmérő összeírásokon alapultak – is megsemmisült legalább 1500 épület. Csíkszeredát a kivonuló román csapatok tervszerűen felgyújtották. Más vidékeken az épen maradt házak ajtajait, ablakait és kerítéseit emészítették fel a katonai táborítúzek.

Mindezek ismeretében meglehetősen illuzórikusnak és naivnak tűnik az Erdélyi Visszatelepítő Bizottság azon véleménye, hogy az újjáépítést a székely falvakban kialakult „hagyományos”, önálló házépítéssel kell megoldani, a segíyezés csak ott jöhet szóba, ahol az illető falu nem rendelkezik megfelelő nagyságú erdővel. A hazatért menekülteknek az a kijelentése, hogy „*rólunk idehaza senki sem gondoskodott és semmi segíyet nem kaptunk*”, persze túlzás. Az azonban bizonyos, hogy a korabeli kormány-szervek alapvetően nem kívántak forrást rendelni a székelyföldi falvak újjáépítéséhez.

A MENEKÜLTEK LÉTSZÁMA

A menekülésben érintett emberek számát a kortársak legkevesebb 200 ezer főre becsülték, de akadt olyan vélemény is, hogy az megközelítheti az egymilliót. Hogy pontosan hányan kerekedtek fel a román támadás hírére, és álltak odébb egy vagy két faluval, illetve húzták meg magukat ideig-óráig az erdőben, valószínűleg sohasem fogjuk megtudni. Azoknak a létszáma, akik távo-

labbb kerültek szülőföldjüktől, már egzaktabban meghatározható.

A menekültek létszámának legpontosabb meghatározását Betegh Miklós kormánybiztos feljegyzései teszik lehetővé, aki 1917 tavaszán készített jegyzeteket arról, hogy mikor, hová és hányan tértek vissza az elmenekültek közül. Az ő adatai szerint összesen 148 321 ember tért haza vasúton vagy szekéren otthonába 1917. május 2-ig. Ugyanakkor egy belügyminisztériumi jelentés szerint még 7758 erdélyi menekült tartózkodott a „Királyhágón inneni” országterületen. Vagyis regisztráltan több mint 150 ezer embert érintett az 1916. évi menekülés Erdélyben, elsősorban a Székelyföldön. A nem regisztrált menekülők számát értelemszerűen nem ismerjük. A korabeli szemtanúk 200-250 ezer fős becsléseit figyelembe véve azonban további 50-100 ezer fő közötti szám tűnik reálisnak.

A Székelyföldön az 1916-os menekülthullámhoz hasonló nagyságú népvándorlás nem történt az 1918-as újbóli román bevonulásakor. Az éppen csak helyreállított gazdaságukat féltő embe-

rek – bizonyára az 1916-os év tapasztalatait is figyelembe véve – nem fogtak rögtön vándorbotot. Az első román támadáskor elmenekült székelyföldiekben amúgy is élt egyfajta szegyenérzet amiatt, hogy annak idején elhagyták szülőföldjüket. Legalábbis erre utal,

hogy 1918. október 26-án a *Csiki Lapok*-ban megjelent, *Miért meneküljünk?* című cikkben a szerző az 1916-os menekülést „szegyenünknek” nevezte. Ráadásul erősen tartotta magát az a vélemény, hogy a határmegállapításkor „igazságos” döntés születik. ♦

Vármegye	Vasúton hazatérők	Szekéren hazatérők	Gyalogosan hazatérők	Összesen hazatérők
Maros-Torda	4518	5150	1365	11 033
Csík	11 240	5863	785	17 888
Háromszék	19 478	7828	384	27 690
Brassó	22 833	8105	229	31 167
Fogaras	2464	887	7	3358
Szeben	3534	670	807	5011
Hunyad	6180	67	159	6406
Nagy-Küküllő	4710	4695	700	10 105
Udvarhely	19 607	5826	829	26 262
Krassó-Szörény	8517	592	292	9401
Összesen	103 081	39 685	5557	148 321

Az 1917. május 2-ig hazatért erdélyrészi menekültek származásuk helye szerinti bontásban

Előfizetőinknek 2 szám ajándék: 10-et fizet, 12-t kap!

Egyenként is megvásárolható példányok

2003/3-4	Új világtrend	699 Ft	☐	2011/6	A Hitler-Sztálin paktum	645 Ft	☐
2003/6	A történész mestersége	448 Ft	☐	2011/7	Háborús bűnösök	645 Ft	☐
2003/9-10	Deák Ferenc, a haza bölcse	699 Ft	☐	2011/8	Királykérdés Magyarországon	645 Ft	☐
2004/4	Bibó István, a nemzet lelkiismerete	448 Ft	☐	2011/9-10	Bethlen István	995 Ft	☐
2004/7	Történelem az interneten	448 Ft	☐	2011/11	Az avarok	645 Ft	☐
2004/8-9	60-as évek	699 Ft	☐	2011/12	Gulag	645 Ft	☐
2004/10	IV. Károly	448 Ft	☐	2011/1 különszám	Dicsőséges dinasztia: Árpád-ház	645 Ft	☐
2004/12	Az Andrássyak világa	448 Ft	☐	2011/2 különszám	Náci örökség	645 Ft	☐
2005/1	A háború sötét arcai	498 Ft	☐	2011/3 különszám	Magyar középkor	645 Ft	☐
2005/8	Az NSDAP története	498 Ft	☐	2012/1-2	Magyarország a mérlegen	995 Ft	☐
2006/2-3	Háború a modern korban	789 Ft	☐	2012/3	Kitérés	645 Ft	☐
2006/7	Terrorbombázások - Tortúra	545 Ft	☐	2012/4-5	Történelmi tévhitek - Krasznahorka büszke vára	995 Ft	☐
2006/8	Che Guevara - Keresztesek	545 Ft	☐	2012/6	Adók és adófizetők - Hitler stílusa	645 Ft	☐
2007/1-2	Második Trianon	889 Ft	☐	2012/7	Újkor olimpiák - Lovagok világa	645 Ft	☐
2007/3	Állambiztonság - Titkosszolgálat	595 Ft	☐	2012/8	Horthy István halála - Kádár arcai	645 Ft	☐
2007/4-5	Eliték a Horthy-korszakban	889 Ft	☐	2012/9-10	Klebsberg - Aktuális Horthy kép	995 Ft	☐
2007/6-7	A magyar bor századai	889 Ft	☐	2012/11	Volksbund kontra Hűségmozgalom	645 Ft	☐
2007/8	A 20. századi nő	595 Ft	☐	2012/12	Sztálin - Nagy perek - A „Kossuth címer”	645 Ft	☐
2007/9	Személyi kultuszok	595 Ft	☐	2012/1 különszám	Boszorkányság	645 Ft	☐
2007/10	Horthy Miklós kultusza	595 Ft	☐	2012/2 különszám	A Magyar nemesség	645 Ft	☐
2007/1 különszám	AVO-AVH-III/III	595 Ft	☐	2013/1	Híres merényletek - Gestapo	695 Ft	☐
2007/2 különszám	Sisi - Erzsébet, a magyarok királynéja	595 Ft	☐	2013/2-3	Nagy Szulejmán - Pápák és a Pápapavaszítás	995 Ft	☐
2008/1	Emigrációk	595 Ft	☐	2013/4	Mozaikok az európai zsidóság történetéből	695 Ft	☐
2008/2-3	Reform, modernizáció	595 Ft	☐	2013/5	Horthy Istvánné - Grófok, hercegek, bárók	695 Ft	☐
2008/4	Szlovákia + Híres asszonyok	595 Ft	☐	2013/6	Szent István nyomában - Fehérvár	695 Ft	☐
2008/5	A repülés úttörői + Edvard Beneš	595 Ft	☐	2013/7	Bethlen Gábor - Kis magyar lőtörténelem	695 Ft	☐
2008/6	Ókori olimpiák + Katyn	595 Ft	☐	2013/8	A mohácsi csata - II. Lajos kontra Szulejmán	695 Ft	☐
2008/7-8	Fekete krónika	895 Ft	☐	2013/9-10	Napoleon - A hatalom és a szélsőjobb a Horthy-korban	995 Ft	☐
2008/9	Fekete-fehér Amerika	595 Ft	☐	2013/11	Hősök tere - Nemzet és emlékezet	695 Ft	☐
2008/10	A doni kálvária + '68 világa	595 Ft	☐	2013/12	A Bethlen-korszak	695 Ft	☐
2008/1 különszám	Titokzatos ókor	595 Ft	☐	2013/1 különszám	A borgiák - Firenze és a Mediciek	695 Ft	☐
2009/1-2	Magyar jobboldali hagyomány	895 Ft	☐	2013/2 különszám	Mi történt Mohács után?	695 Ft	☐
2009/3	A királysíroktól a 301-es parcelláig	595 Ft	☐	2014/1	A székelység története	695 Ft	☐
2009/4	Amiről a címerek mesélnek	595 Ft	☐	2014/2	Zrínyiek	695 Ft	☐
2009/5	Délvidéki tragédia	595 Ft	☐	2014/3	Dózsa György, 1514 - Megszállás, 1944	695 Ft	☐
2009/6	Út a háborúhoz	595 Ft	☐	2014/4-5	Seuzo-kincs - Az I. világháború	995 Ft	☐
2009/7-8	Vadászat Magyarországon	895 Ft	☐	2014/6	A béke kálváriútján - Apponyi Albert gróf	695 Ft	☐
2009/9	A téli háború	595 Ft	☐	2014/7	Egy magyar mítosz - Az aranycsapat	695 Ft	☐
2009/10	Egyenruha-történet - Középkori magyar királynék	595 Ft	☐	2014/8	Sopron - A hűség városa	695 Ft	☐
2009/11	Középkor	595 Ft	☐	2014/9	Isonzó - Doberdó - Caporetto	695 Ft	☐
2010/1	A csendőrség története 1881-1945	645 Ft	☐	2014/10	Az Oszmán Birodalom	695 Ft	☐
2010/2	Szabadkőművesek	645 Ft	☐	2014/11	A kiugrási kísérlet	695 Ft	☐
2010/3	Szélsőjobboldali radikalizmusok	645 Ft	☐	2014/12	Magyar béketörekvések - Szent-Györgyi Albert	695 Ft	☐
2010/4-5	Trianon és 20-as évek Magyarországa	995 Ft	☐	2014/1 különszám	Európa	695 Ft	☐
2010/6	Kitelepítések - Ki volt Biszku Béla?	645 Ft	☐	2015/1	A nagy háború, 1914-1918	695 Ft	☐
2010/7	A szex és erotika kultúrtörténete	645 Ft	☐	2015/2	Islám radikalizmus - Vitriolos karikatúrák	695 Ft	☐
2010/8	Sikertörténetek a 19. században	645 Ft	☐	2015/3	Haditengerészet	695 Ft	☐
2010/9	1956-os sortűzek - Kulákok	645 Ft	☐	2015/4	1945, egy végzetes év - Hóman Bálint	695 Ft	☐
2010/10	Hitler és Sztálin tábornokai - Károlyi Mihály	645 Ft	☐	2015/5-6	Örmény genocidium 1915 - Német kapituláció 1945	995 Ft	☐
2010/1 különszám	Trianon és a revízió	645 Ft	☐	2015/7	Petőfi élete és halála	695 Ft	☐
2010/2 különszám	Ormos 80	595 Ft	☐	2015/8	Női szerepek a történelemben	695 Ft	☐
2011/1	A Szent Korona viseltetéséről	645 Ft	☐	2015/9	A Nádasyak - Málénkij Robot	695 Ft	☐
2011/2	Vörös terror, fehér terror	645 Ft	☐	2015/10	Koncepciók perek	695 Ft	☐
2011/3-4	A 19. század - Bethlenek	995 Ft	☐	2015/11	Gróf Tisza István	695 Ft	☐
2011/5	Weimar arcai - Megszállások	645 Ft	☐	2015/12	Koronás fők	695 Ft	☐

EGYÉVES ELŐFIZETÉS DÍJ | 2016/2-től 1 év (12 szám) 6950 Ft

Megrendelem

a Rubicon következő egy évben megjelenő számait

A régi számokat tartalmazó egységcsomagok közül kedvezményes áron megrendelem:

2007-es évfolyam (12 szám)*	- 4500 Ft	☐
2008-as évfolyam (11 szám)	- 4500 Ft	☐
2009-as évfolyam (11 szám)	- 4800 Ft	☐
2010-es évfolyam (12 szám)	- 5000 Ft	☐
2011-es évfolyam (15 szám)	- 6000 Ft	☐
2012-es évfolyam (14 szám)	- 6000 Ft	☐
2013-es évfolyam (14 szám)	- 6000 Ft	☐
2014-es évfolyam (13 szám)	- 6000 Ft	☐
2015-ös évfolyam (12 szám)	- 6000 Ft	☐

Új előfizetőinknek postaköltséget nem számítunk fel. Előfizetés nélkül a régi évfolyamokat 500 Ft egyszeri postaköltséggel postázzuk. A fent feltüntetett folyóiratszámaink egyenként is megrendelhetők.

NÉV

INTÉZMÉNY
(KÖZLETTI MEGRENDELÉS ESETÉN)

CÍM / TELEPÜLÉS:

UTCA:

HÁZSZÁM / EMELET, AJTÓ:

TELEFONSZÁM:

E-MAIL:

OLVASHATÓ ALÁÍRÁS

Adja le megrendelését e-mailben: rubicon@online.hu | Rendelhet interneten: www.rubicon.hu
Vagy postai úton: Rubicon szerkesztősége (1161 Budapest, Sándor utca 60.). A megrendeléseket fénymásolva vagy kézírással is elfogadjuk.

RUBICON-KÖNYVEK

DEBORAH S. CORNELIUS

Magyarország

és a

II. világháború

RUBICON-KÖNYVEK

KU
TYA
SZO
RÍ
TÓ
BAN

160 kép • 4 térkép

A szerző a második világháborút állította vizsgálódásai középpontjába, de hosszú távú folyamatokban gondolkodik, s gondolatmenetét az első világháború végétől indítja és az újabb világegés következményeivel, a kommunista fordulathoz vezető út felvázolásával zárja.

Deborah S. Cornelius rendkívül olvasmányos stílusban, a szélesebb publikum számára is érthető formában mutatja be azt a csapdahelyzetet, amelyben a trianoni Magyarország folytatta kiútkeresését. A világháború alatt pedig a harapófogóba szorult ország már csak a rossz vagy még rosszabb közül választhatott.

Könyvesbolti ára: 4980 Ft

Rendelje meg vagy vásárolja meg kedvezményesen a szerkesztőségben!

Szerkesztőségi ára: 3290 Ft

Postai küldeményként: 3290 Ft (+900 Ft utánvételi díj)

Megvásárolható és megrendelhető:

Rubicon szerkesztősége

1161 Budapest, Sándor u. 60.

Telefon: 402-1848 • rubicon@t-online.hu

Rendelje meg honlapunkon!

www.rubicon.hu

E számunk a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával készült.

nka
Nemzeti Kulturális Alap

